
Урок за поемою Миколи Вороного «Євшан-зілля»

Валентина Коритько,

вчитель української мови та літератури

Митрофанівського НВК «ЗОШ I–III ступенів – дошкільний навчальний заклад»

Кіровоградська обл.

Тема уроку: Патріотичні почуття й толерантне ставлення до інших народів. Роль слова, пісні, історії в житті людини.

Мета: ознайомити учнів із життям і творчістю М. Вороного, з історичною основою та змістом

поєми «Євшан-зілля»; розвивати навички вдумливого, виразного читання, коментування прочитаного, визначення особливостей літературного твору; формувати національну свідомість; сприяти вихованню почуття патріотизму.

Обладнання: портрет письменника, збірки його творів, ілюстрації до поеми, аудіозапис поеми у виконанні Галини Менкуш, ілюстрації із зображенням полину, пучечки полину.

Епіграф: *Ніщо так не пробуджує спогади, як запах.*
В.С. Моем

Хід уроку

I. Забезпечення емоційної готовності до уроку

Вчитель. Посміхніться самі собі, посміхніться вчителю, посміхніться один одному і подаруйте гарний настрій. Візьміть пучечок полину, який лежить у вас на парті, відчуйте дух зела. Скажіть, які асоціації виникають у вашій уяві?

II. Актуалізація опорних знань

Складіть асоціативний куц до словосполучення *рідний край*.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Мотивація навчальної діяльності

Вчитель. Історія нашого рідного краю оспівана в піснях, уславлена в легендах, вона передана нам із молоком матері; це і мова, якою ми всі думаємо і говоримо, мамина пісня, поросла очеретом річечка, сусіди, друзі, вишиті бабусею рушники. Цього можна не помічати, однак воно дуже важливе для кожного із нас, примушує людину повертатися в місця, де жили її предки, де її коріння. Що трапиться, якщо забути мову, звичаї рідного краю, його людей? Саме на ці запитання шукатимемо відповіді на сьогоднішньому уроці.

V. Опрацювання навчального матеріалу

Вчитель. Проблема забуття своїх коренів, зневаги до національної належності, рідного краю, культури, мови хвилювала багатьох українських письменників. Не залишився байдужим до неї і Микола Вороний. Свої роздуми над долею рідного краю і тих, хто від нього відцурався, соромиться рідної мови і звичаїв, письменник утілив у поемі «Євшан-зілля».

Робота з підручником.

(Авраменко О. М., Шабельникова Л. П. Українська література: Підручник для 6 класу / О. М. Авраменко, Л. П. Шабельникова. – Київ : Грамота, 2006. – 295 с.)

Учні самостійно опрацюють статтю підручника про письменника М. Вороного.

Робота в парах.

Учні ставлять один одному запитання за матеріалами прочитаного.

Орієнтовні запитання:

Де і коли народився Микола Вороний?

Які його корені?

Де пройшли дитячі роки майбутнього поета?

Де навчався Микола Вороний?

Назвіть відомі твори письменника.

З яких причин перестало битися серце великого українця?

Робота з портретом письменника.

Учитель звертає увагу учнів на портрет письменника, особливості його зображення автором. Презентує збірки його творів.

Вчитель. Сторінки давньоруських літописів завжди надихали письменників на створення власних віршів, поем, повістей, романів. Миколу Вороного вразила легенда з Галицько-Волинського літопису, за якою полонений хлопчик забув свій рід, мову, народ, і посланці від батька нічим не змогли оживити його пам'ять, окрім як пахощами чарівного євшан-зілля, що росте на його батьківщині. Ось ці рядки: «*Мов же ти йому слова мої, співай же йому пісні половецькі, а якщо він не схоче – дай йому понюхати зілля, що зветься «євшан». Той же не схотів ні вернутися, ні послухати, і дав (Ор) йому зілля, і той, понюхавши і заплакавши, сказав: «Да лучше есть на своей земли кистьми лягти, аніж на чужій славному бути», і прийшов він у землю свою...»*

Робота з епіграфом.

Прочитайте епіграф до уроку. Ці слова належать Вільяму Сомерсету Моєму.

Які ключові слова можна виокремити в епіграфі?

Чому автор надає значущості запаху?

Як ви вважаєте, які спогади може „пробудити” запах?

Саме запах допоміг хлопчику відновити спогади про рідний край. Послухаймо поему «Євшан-зілля» у виконанні відомої бандуристки Галини Менкуш, однієї з найвидатніших українок ХХ століття.

Бесіда.

Яке враження справило на вас читання?

Як ви гадаєте, чому бандуристка перемишує спів із речитативом?

Навіщо Галина Менкуш під час виконання використовує різний темп: то уповільнений, то прискорений?

Чому розповідь про походи супроводжується згадкою про Перуна?

Хто такий Перун і що вам відомо про нього?

Читання поеми учнями з використанням прийому «ланцюжок».

Бесіда.

Чи все вам зрозуміло у творі?

Які слова викликали труднощі для розуміння?

Випишіть невідомі або маловідомі слова у зошити. Подумайте, що вони означають.

Словникова робота.

Половці – воєвничі кочові племена, з якими Русь воювала через їхній напад.

Хан – половецький князь.

Ясир – військова здобич, найчастіше це полонені люди.

Принада – привабливість.

Гудець – співець, віщун.

Перун – язичницький бог-громовержець.

Сірома – бідолаха.

Сповиточок – вузлик, щось замотане.

Бадилля – сухі гілочки, стеблини трави.

Пустка – порожнеча, відсутність чогось.

Небога – бідолашний.

Твар – тут: обличчя.

Шатер – намет, житло кочових народів.

Байрак – яр, порослий лісом.

Блукати манівцями – ходити без дороги, наважання.

Примітка. Учні самостійно пояснюють слова відповідно до контексту. Якщо виникають утруднення в тлумаченні значення слова, то пояснює вчитель, по змозі використовуючи ілюстрації.

Робота з таблицею.

Розгляньте таблицю. З'ясуйте, які ознаки епічного й ліричного творів властиві поемі «Євшан-зілля».

Таблиця
Ознаки епічного й ліричного творів у поемі
«Євшан-зілля»

Ознаки епічного твору	Ознаки ліричного твору
Зміст розкривається у формі авторської розповіді про людей і події; наявний сюжет	Чітко простежується позиція автора (ліричні відступи)
Зображення персонажів через поведінку, вчинки	Зображення героїв через відтворення їхніх почуттів, переживань, роздумів
Здебільшого прозова форма	Віршова форма
Основні жанри: казка, переказ, оповідання, повість	Основні жанри: ліричний вірш, пісня, елегія, ідилія, гімн, епіграма

Примітка. У ході розгляду таблиці учні мають дійти висновку, що поемі притаманні особливості обох родів літератури.

Висновок: «Євшан-зілля» за видовими ознаками є ліро-епічним твором.

Робота з літературознавчим словничком.

Ліро-епічний твір – віршований художній твір, у якому гармонійно поєднуються ознаки лірики й епосу.

Поема – ліро-епічний віршований твір, у якому зображені значні події та яскраві характери, а розповідь про героїв супроводжується ліричними відступами.

Ліричний відступ – відступ від основної розповіді, в якому автор висловлює своє ставлення, почуття й думки щодо зображуваних у творі подій.

Ліричний герой – образ людини, думки, почуття й переживання якої поет розкриває в ліричному творі.

Асоціативна робота.

Діти, перед вами пучечки полину. Візьміть їх, вдихніть запах.

Що ви відчули?

Які асоціації викликали у вас пахощі полину?

Які легенди ви знаєте про полин?

Учнівські повідомлення про євшан-зілля.

Учень 1. Євшан – степова рослина. У ботанічній літературі євшан визначають як вид полину. Найістотніша ознака – міцний запах.

Багаторічна рослина заввишки 50–150 см. Стебло пряме, гіллясте, червонуватого, іноді каштанового кольору, у верхній частині ворсисте. Усі листки із загнутими донизу краями, квітки трубчасті. Цвіте у вересні-жовтні. Росте на солончакуватих місцях, степових ділянках.

Учень 2. Євшан-зілля – у народній поезії степовий, запашний полин; символ туги за батьківщиною. За легендою, переказаною в Іпатіївському літописі, зцілює від звиродніння, і якщо навіть хто забуде свою батьківщину, то, понюхавши його, пригадає. Доволі часто згадується у творах літератури.

Вчитель. Українська поетеса Ірина Калинець так поетично відобразила дію цього зілля на українців в альманасі «Євшан-зілля»: «Так пахне стежка до рідного дому, так пахне надвечір'я у співі солов'я, так пахне зілля в Святойванівську ніч... І стократ нестриманішу тугу будить цей запах у розлуці з Батьківщиною. Закордонні туристи-українці, відвідуючи Батьківщину, беруть із собою жменьку рідної землі і горнуть у далекій чужині до неї... Жменька рідної землі... Квітка з рідного краю, а для впалих духом – полин. Терпкий, неблагодароматний, гіркий на смак. Чому саме полинові судилося навертати людську душу і розум до священної, обітованої, рідної землі? Не оспіваній за красу з давніх-давен дикій рожі, не романтичній калині, навіть не сонцеликому соняшникові, а саме полинові – євшан-зіллю?»

Мабуть, тому, що лише душевні страждання, гіркота життя навертають людину до джерел – до початків, до спільноти – народу-нації.

Непам'ять – це павутина, яка засотує в безчинність розум і серце, сестра байдужості до правди і добра, до кривди і зла. А ми ж сьогодні – лише частка, ми – лише місток між учора й завтра, ми в ланцюгу буття – лише одне мале коліщатко, якому нема права заіржавіти, зламатися, упасти у чорний подих відчаю і зневіри. Бо там – за нами – сотні поколінь, уся Планета в розмаїтті мов, культур, народів, націй. Кожна несе свій цвіт у тисячне суцвіття, свій неповторний і єдиний цвіт...»

Робота з текстом твору.

Розділіть поему на частини. Як вона побудована?

У якій частині, на вашу думку, переважає розповідь про події, а в якій – роздуми, переживання, сподівання ліричного героя?

Відшукайте у пролозі рядки, в яких автор висловлює надію, що українці, збайдужілі до рідного краю, можуть ще повернутися в лоно нації, вивчити рідну мову.

Чим ви можете пояснити ту обставину, що ханський син став «за рідні уважати» чужий край і його звичаї?

Перечитайте ті рядки, у яких мова йде про хана. Знайдіть слова й вислови, що передають страждання осиротілого батька.

Поміркуйте, чому хан просить саме судця повернути сина.

Чи передбачав хан таку відповідь свого сина на прохання повернутися на батьківщину? Які настанови він дав судцеві?

Як ви вважаєте, чому ханський син залишився байдужим і до розповіді про батькове горе, і до пісень?

Розкажіть про переживання юнака, коли він відчув пахощі євшан-зілля. Які слова відтворюють зміну в настрої хлопця?

Доберіть епіграф до поеми з висловлюванням юнака.

Яка основна думка цього твору?

Які роздуми та почуття викликала у вас ця поема?

Для чого потрібно вивчати і знати історичне минуле рідного народу?

Словесне малювання.

Уявіть, які картини постали перед зором ханського сина. Розкажіть, яку ілюстрацію ви намалювали б до цих рядків.

VI. Підсумок уроку

Гра на уважність.

Послухайте уривок тексту, знайдіть не менше семи помилок у ньому. виправте їх згідно зі змістом поеми.

Князь Ярослав Мудрий усиновив половецького хлопчика-сироту. Коли він виріс і став прекрасним, сильним юнаком, половеці захотіли його викрасти, тому підіслали ворожбита-співця. Чоловік зачарував хлопця своїми піснями ще й дав понюхати євшан-зілля, через що той одразу забув свого названого батька і втік у степ. Тоді половецький хан упізнав у юнакові свого зниклого під час походу сина.

VII. Оцінювання. Аргументація оцінок

VIII. Домашнє завдання

Виписати цитати до характеристики образів поеми.

Характеризувати образи за цитатами.

Намалювати ілюстрацію до епізоду, що найбільше вразив.

Примітка. Урок практичного спрямування, оскільки на вивчення поеми відводиться два уроки (зазначений урок – перший із них, другий урок – аналітична робота з твором).